

Píše Jan Mareš

(E*forum, 21. 12. 2015)

Marek Waic bezpochyby náleží v široce pojaté oblasti dějin tělesné výchovy a sportu mezi zasloužilé badatele. V uplynulém čtvrtstoletí vstoupil do povědomí odborné veřejnosti zejména jako editor či spoluautor kolektivních děl. Za všechny jmenujme publikace *Český tramping 1918–1945* (1992), *Sokol v české společnosti 1862–1938* (1996), *Tělesná výchova a sport žen v českých a dalších střeoevropských zemích* (2003) či *Německé tělovýchovné a sportovní spolky v českých zemích a Československu* (2008).

Proto lze jeho knihu ***Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*** (Praha, Karolinum 2013) vnímat jako pokus o samostatnou bilanci vlastního badatelského úsilí, alespoň pokud jde o zde sledované období 2. poloviny 19. století. Celková struktura relativně útlé knihy čítající necelých 180 stran je poznamenána asymetrií, neboť takřka polovinu výkladu zabírá kapitola věnovaná tělovýchovnému úsilí Sokola, nejvýznamnějšímu česk(ojazyčn)ému tělocvičnému spolku té doby. Výklad je pojat chronologicky a prokládán životopisnými medailonky věnované velkým mužům sokolského hnutí (Fügner, Tyrš, Scheiner, Vaníček), jež jsou vyvažovány podkapitolami o postavení žen v Sokole. Autor se rovněž snaží zohlednit místní vývoj na zemské úrovni (Čechy, Morava a Slezsko). Případné regionální a lokální difference zůstávají vesměs nepostiženy, což lze s vědomím různorodé pramenné základny a náročné heuristiky pochopit. Přesto je výsledný dojem pragocentrický, což dokládá např. pasáž popisující menšinovou politiku Sokola v ohroženém území z pohledu finančních nároků na členy, nikoliv spolupráci s konkrétními jednotami. Toto vyznění podtrhuje i narativní struktura, v níž je vývoj sokolského hnutí odrazem politického vývoje – ovlivňovaného z centra. Pozornost se upíná k organizačním proměnám (např. stanovy, počty členů, snahy o organizační sjednocení), v jejichž proměnách nejsou sledovány stopy nacionalistických argumentací či politik. Pouze se opakovaně připomíná jejich vlastenecké a emancipační úsilí, jež potvrzovalo sebe sama v rozrůstání organizace. Vliv turnerského hnutí na utváření toho sokolského je sice zmíněn, ale pouze v obecné rovině toho, jak se obě hnutí vzájemně sledovala. Kvalitativní analýza symbolického a sémantického potenciálu Sokola chybí. Jaký byl přínos Sokola pro vytváření nacionálních auto- a heterostereotypů, se čtenář nedozví. Stejně tak je opomenuta kupříkladu otázka recepce tělovýchovné kultury v české (mediální) veřejnosti, její utváření „zespodu“, např. ve spojení s dobovým populárním věděním (Co je tělo? Jak funguje? Proč cvičení slouží jednotlivci, a tím i národu?).

Druhá část knihy se věnuje sportu. Ve třech kratších kapitolách se postupně probírá veslování, cyklistika a fotbal. Veslování, jehož počátky Waic klade do 40. let 19. století,

představuje průkopníka klubismu, a proto jsou do výkladu zakomponovány v mnohem větší míře německé kluby, resp. proces jejich nacionalizace. Cyklistika, rozšiřující se od 70. let 19. století, dokládá profesionalizaci sportu. Cyklistické kluby již sice vznikaly jako národní, nicméně profesionalizace rozměňovala nacionálně rivalizující étos rekreačně pojatého sportu. Organizační snahy, mnohdy si konkurující, ať už se jednalo o zastřešující organizace na národní či rakouské úrovni, nebo zastoupení v mezinárodních organizacích, jako byla FIFA, které mnohdy ovlivňovalo to, s kým mohl spolek změřit své síly, tvoří hlavní osu výkladu. Dobové poměry výstižně charakterizuje kapitola věnovaná zrodu fotbalu z lůna atletické amatérské unie: „Proměnlivost a dynamika uzavírání dočasných koalic, změn přátelství v nepřátelství, halasné vyhlašování vzájemných bojkotů i jejich odvolávání připomínalo proměnlivost a mnohotvárnost samotné hry“ (s. 136). Tato proměnlivost a mnohotvárnost ukazuje instrumentalizaci nacionalismu, jež občas ústila v manipulování s výsledky – jak na hřišti kvůli neujasněným pravidlům, tak i v denním tisku. Z výkladu však není zřejmé, jednalo-li se o nutný doplněk „národní emancipace“, jež zůstává klíčovým slovem celé publikace.

Poslední kapitola je věnována českému olympijskému hnutí a jeho propagátorovi Jiřímu Guthovi-Jarkovskému. Kapitola se důkladně věnuje komplikacím plynoucím z nepřijetí olympijského projektu Českou obcí sokolskou, přístupu rakouského státu, který se z letargie přetavil do potlačení samostatné národní reprezentace v zahraničí, již se zpočátku Guthovi-Jarkovskému podařilo díky Coubertinově přízni vydobýt. Líčení je oproti pěti stranám v Kořalkových *Češích v Habsburské monarchii a Evropě* detailnější, nicméně k rozřešení ne/možnosti národní reprezentace nepřidává nic nového.

Publikaci hodnotím jako problematickou minimálně ve dvou ohledech. Za prvé není jasné, jakou otázku si autor klade. Spíše si žádnou otázku neklade. Úvod publikace na osmi stranách rýsuje základní úběžnice dobového společenského a politického kontextu druhé poloviny 19. století. Bohužel ani slovem nezmiňuje teoreticko-metodologické ukotvení knihy. Místo toho se čtenář dozví, že 150. výročí existence Sokola si vyžaduje „[p]řipomenutí úsilí členů sokolských jednot o zrovnoprávnění Čechů především s rakouskými Němci“. Na následující straně je dobový kontext pro změnu přiblížen mj. formulací: „[v]ětšina ‚českých Němců‘ češtinu neovládá, což je určitě jedna z příčin jejich snah o kulturní germanizaci českých zemí...“ (s. 8). Němci jsou po celou dobu líčeni jako již emancipovaný a státní národ, bez ohledu na dynamiku německých nacionalistických politik v druhé polovině 19. století a bez ohledu na regionální či státní specifika, tedy jako ti, co mluví německy. Vzhledem k absenci elementárního situování se do rámce diskusí o nacionalismu (např. modernismus vs. konstruktivismus), rozlišování mezi národem a národním hnutím, zohlednění jejich vztahu k tělu a tělesnosti či přihlédnutí k nacionální indiferenci nemalé části obyvatelstva českých zemí, resp. vícevrstevnatosti a situativnosti identity, jeví se Waicův přístup k národu jako primordialistický (či přinejmenším perenialistický, tedy předpokládající, že ve všech společenstvích a společnostech je přítomná určitá forma etnických vazeb, které navíc vykazují dlouhodobé trvání a

relativní stabilitu).

Obdobný argument však platí i pro bohatý seznam literatury týkající se tělovýchovy a sportu (s. 181–192). Je-li z uvedených publikací něco převzato, jsou to fakta, nikoliv interpretace. Kniha vyniká absencí reflexivního a dialogického rozměru, jenž by měl být vědeckému textu vlastní. Deskripce převažuje nad interpretacemi a často je i ubíjí. To ostatně dokládá i absence toho, co dělá odbornou monografií odbornou monografií – závěru. Na místo toho kniha volně končí kapitolou věnovanou Českému olympijskému výboru (aniž by bylo jasné, v čem je její přínos kupříkladu ve srovnání se starším Kořalkovým vysvětlením této problematiky). Zdá se, jako by bylo již řečeno (a popsáno) vše, komplikovaný vztah národní emancipace a sportu není třeba shrnout či alespoň načrtnout otázky pro další výzkum. Zde přetržená nit chronologického vyprávění bude pravděpodobně navlečena v další knize.

Nabízí se tedy otázka: V čem je kniha přínosná? Sama deklaruje svou ambici pouze v heuristickém ohledu: „Předkládaný text je přibližně z poloviny založen na studiu dosud historicky neinterpretovaných pramenů a dobového tisku...” (s. 13) – a tomu, bohužel, i dostála. Přitom nelze tvrdit, že by kniha byla prosta přínosných vysvětlení. Zajímavé je právě hledisko nacionálních politik v české tělovýchově a sportu. Pokud by Waic strukturoval svůj výklad kolem diskusí a sporů mezi tělovýchovou a sportem a analyzoval by vztah klubismu, profesionalizace a komercializace sportu na straně jedné a nároky tělesné výchovy na straně druhé, sledoval by utváření nacionalistických argumentů a jejich ne/naplňování v konkrétních politikách či systematicky představil tiskové platformy utvářející tělovýchovnou, sportovní a nacionální veřejnost, jednalo-li by se bezpochyby o cenný přínos pro (českou) historickou vědu. Místo toho si čtenář může přecíst dějiny sportu v čase nacionalismu, jež svou nacionální optiku přejaly z řeči svých pramenů a nepodrobily ji elementární kritické reflexi.

www.ipsl.cz